Nicolae RAEVSCHI

VOROVI / VORBI

În limba română grupul tematic privind comunicarea între oameni e format în principal din cuvinte de origine latină. Cf. *boace* „cuvânt" [1][1] < *vox (vocis), cere* < *quaerĕre, chema* < *clamare, cuvânt* < *conventum,* arom. *dimându* „recomand" < *demandare* „a încredința", *întreba* < *interrogare, limbă* < *lingua, răspunde* < *respondēre, ruga* < *rogare, spune* < *exponĕre, striga* < **strigare* [< *strix (strigis)* „bufniță"], *tăcea* < *tacēre, ura* < *orare, zice* < *dicĕre.* În afară de lexemele enumerate, seria în chestiune mai cuprinde în structura sa unele împrumuturi – *grăi* < bg. *ерая, glas* < v. sl. **гласъ, sfat** < v. sl. **съвѣтъ, taifas** < gr. *ταϊφᾶς* etc. –, precum şi creații interne – *rosti* < *rost, mulțumi* < *(la) mulți ani! etc.* În fine, tot de categoria dată ține şi termenul *vorbi* (cu varianta sa arhaică *vorovi*) a cărui proveniență nu a fost încă clarificată şi care constituie obiectul investigației de față.

În lucrările de profil existente prima dintre cele două forme – *vorbi* –, de regulă, e considerată ca derivat de la *vorbă*. Cf. [2], [1], [3, II, p. 16], [4], [5], [6][2]. Credem că în cazul pe care ne-am propus să-l examinăm direcția motivării este inversă. Pentru exemple mai mult sau mai puțin analoage cf. *ceartă* < *certa, ducă* < *duce (a se ~), ocară* < *ocărî, spulber* < *spulbera, şuier* < *şuiera, teamă* < *teme (a se ~), ură* < *urî* etc. Ceea ce înseamnă că cercetări etimologice reclamă verbul, nu substantivul. O altă remarcă, şi ea esențială, e că varianta inițială a verbului studiat e *vorovi,* după cum am mai notat, veche, în timp ce forma *vorbi,* actuală, cu extindere generală, reprezintă o creație internă.

Vorovi. Considerăm că etimonul verbului rom. în cauză este ucr. *воґорити,* cu acelaşi sens [9, I, p. 414] – variantă regională a ucr. co-

---

[1] Cf. arom. *boațe* „glas" şi derivatul dacorom. *boci.*

[2] S-au făcut încercări de a explica verbul *vorbi* şi prin baze latine. În legătură cu aceasta, Lombard [7, p. 782-784] notează că vechea interpretare a termenului dat prin *verbum* (reluată de I. Ioardan [8, XLIX, 1929]) şi, mai recent, de R. Chatton [Romanica Helvetica, XLIV, 1953]) sau cele care pornesc de la **verbare*, verbire* ori *verba* nu sunt satisfăcătoare.

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

mun *говорити,* creată prin metateza *г – в > в – г*[3]. Din graiurile ucr. de sud-vest – huțule, pocuțiene, bucovinene... – lexemul *вогорити* (rostit *vohoriti*) va pătrunde în graiurile de nord şi nord-est ale limbii române, altfel spus în dialectul moldovenesc.

În ceea ce priveşte planul expresiei, trebuie deci să explicăm două modificări mai însemnate pe care le va suferi etimonul ucr. în mediul lingvistic. rom.: noua permutație de sunete: *h – r > r – h* şi substituirea lui *h* prin *v.* Schimbarea întâi ar putea fi condiționată de faptul că vorbitorii românofoni, la etapa asimilării împrumutului acesta, posibil, încercând să evite repetarea a două silabe succesive conținând consoanele fricative sonore *v* şi *h,* operează o altă ordine a sunetelor indicate în secvența fonică dată: *vohor- > *voroh-*. Se ştie că nu rareori accidentele fonetice, cum e cel al metatezei, se produc în perioada adaptării cuvintelor străine la sistemul idiomului receptor.

Să discutăm acum cea de-a doua problemă legată de corpul fonetic al verbului nostru – substituirea fricativei laringale sonore originare *h* prin *v*, deci apariția temei *vorov-*. În cazul acesta procedăm în felul următor. Pornim de la faptul că cel de-al doilea *v* din *vorovi* şi *v* din *movilă* reproduc acelaşi sunet ucrainean *h*. Pe de altă parte, având în vedere că labiovelara cuvântului din urmă a găsit, în literatura lingvistică românească, o interpretare mulțumitoare, putem „utiliza" explicația în cauză şi pentru clarificarea lui *v* respectiv din *vorovi.* Se impune deci necesitatea de a examina mai întâi etimologia lui *movilă*. Primul autor care abordează problema originii cuvântului în chestiune este Miklosich [13]. În **Lexicon**-ul său (p. 378), sub v. sl. **могыла,** lingvistul vienez, indică şi rom. *movilă,* fără alte comentarii. Densusianu [14, I, p. 182] deduce termenul dat la fel din vechea slavă, labivelara *v* din corpul fonetic al cuvântului acesta explicând-o prin fenomenul care, tradițional, se numeşte hiperurbanism[4]. Iată, textual, interpretarea lui Densusianu: „*G = v:* v. bulg. *mogyla;* dr. *movilă.* Această schimbare s-a produs în regiunile în care *v, b,* înainte de *i = j, g;* cum exista *jin = vin,* s-a format *movilă,* de la *moǵilă, mojilă"*. Soluția expusă aici va fi acceptat de mai mulți cercetători, adesea cu unele completări. Pentru Puşcariu [16, p. 86] însă *movilă* e de proveniență ucraineană, iar *v* din componența-i fonetică nu se datoreşte

[3] Stoian Romansky [10, XIII, 1908, p. 108] deduce rom. *vorovi* din ucr. *hovoriti.* Această explicație este acceptată de Puşcariu [11, III, 1922-1923, p. 380]. Cf. Gheție [12, p. 131].

[4] În vremea de la urmă, în loc de *hiperurbanism,* se propune un termen mai potrivit – *hipercorectitudine.* Cf. Hristea [15, p. 277-296].

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

hiperurbanismului, ci comportă o altă explicație (v. mai jos). La ucraineană, pentru cuvântul analizat, face trimitere şi Ivănescu [17, p. 212-213]. Mihăilă [18, p. 124] explică acest termen prin mediobulg. **могила,** iar **DLR** [19] – prin două surse: v. sl. **могыла** şi ucr. *могила.* Putem crede că referințele atât la slava bulgară, veche şi medie, cât şi la ucraineană îşi are justificarea sa. Într-adevăr, termenul slav bulgar respectiv trebuia să fi fost bine cunoscut românilor în perioada contactului lor cu slavii bulgari (sec. IX-XIII). Apoi, cu începere mai ales de prin sec. XII, românii din vechea Moldovă şi din nordul Ardealului se vor familiariza şi cu varianta ucraineană a lexemului acesta slav. Astfel încât, judecând într-un plan mai larg, teza despre o etimologie slavă multiplă a cuvântului *movilă*, pe care o admite **DLR**, pare a fi reală. Sub alt raport însă, criteriul areal şi criteriul fonetic ne conduc spre concluzia precum că lexemul nostru este de origine ucraineană.

În prezent viziunea din urmă este susținută de Avram [20, p. 78-96]. Mai sus am notat deja că, potrivit lui Puşcariu, *movilă* provine din ucraineană, iar *v* din corpul fonetic al cuvântului acesta nu se explică prin hiperurbanism, cum se admitea de obicei. Vom cita fragmentul respectiv din lucrarea lui Puşcariu **Étude de linguistique roumaine** reprodus de Avram, în original: „On le considère comme le résultat d'une hyperurbanisme de la forme *moghila*, en partie conservée en dialecte... Mais, etant donné que le domaine de *ǵ* (pour *v*) est très restreint... et que la forme *movilă* est repandue aussi là où l'on dit *vin*, *yin*, cette explication ne doit pas être exacte (on attendrait plutôt l'hyperurbanisme **mobilă*). Il semble plutôt que nous avons ici affaire à un changement de *h* en *v*; en effet ce mot, lorsqu'il apparait pour la première fois dans un text, comme nome propre, a la forme petit-russienne *Mohila*..." [16, p. 86]. Avram se declară de acord cu considerațiile lui Puşcariu, aducând totodată şi dovezi noi de natură să clarifice aspectele ce rămâneau încă nelimpezite ale etimologiei despre care tratăm. Una dintre asemenea probe este diferența de ocurențe a termenului *movilă* în hrisoavele slavo-române din sec. XIV-XVI din Moldova (peste o sută de apariții) şi Țara Românească (numai trei apariții). O astfel de constatare vine în favoare originii ucrainene a cuvântului nostru. Spre aceeaşi concluzie ne conduc şi primele atestări ale lexemului *movilă* în cele două principate, care, în Moldova, în varianta *moghilă,* e din 1392, iar în Țara Românească – din 1537. Referitor la labiodentala *v* din *movilă,* vom remarca următoarele. Se ştie că în sec. XIII-XV labialele sunt nealterate. Fenomenul palatalizării consoanelor acestea ia început în sec. XVI. În veacul indicat, de o atare inovație sunt afectate două dintre cele cinci labiale – *f* şi *p.* Schimbarea celorlalți mem-

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

bri ai seriei are loc ulterior [21, p. 522-525]. Important este de subliniat că pentru fiecare labială procesul avut în vedere se realizează prin stadii consecuvite [22, p. 104-114; 21, p. 410]. Ceea ce înseamnă că trebuie verificat dacă data atestării termenului *movilă,* cu *v,* e în corespundere cu stadiul *ǵ* de palatalizare a lui *v* sau nu. Examinând această chestiune de cronologie, Avram [20, p. 84], arată că explicația lui *v* din *movilă* prin hipercorectitudine ar putea fi acceptabilă, „numai dacă s-ar putea dovedi că acest lucru s-a întâmplat în condițiile existenței unor corespondențe de tipul [*ǵine*]: [*vine*]. Or, în timp ce varianta cu [*v*] a cuvântului în discuție apare pentru întâia oară într-un document din 1438..., stadiul [*ǵ*] al palatalizării lui [*v*] nu este atestat în secolele al XV-lea – al XVII-lea". El datează dintr-o perioadă recentă când „varianta *movilă* era deja cunoscută graiurilor dacoromâne" [ibid.].

Rămâne acum să aflăm cum se explică labiovelara *v* din rom. *movilă.* Este stabilit că în slava din care descinde ucraineana, oclusiva velară [*g*] se transformă în fricativa velară sonoră [ɣ], de unde apoi laringala [*h*]. În genere, se crede că asemenea schimbări au loc prin sec. XII-XIV[5]. Şi întrucât începutul relațiilor lingvistice româno-ucrainene se plasează, practic, anume în acest interval de timp, se admite că etimonul cuvântului nostru *movilă* e forma ucr. *mohyla,* cu *h (< g*) care redă fricativa laringală [*h*] sau velară [ɣ]. În limba română termenul ucr. se prezintă sub trei variante: *moǵilă, mohilă* şi *movilă.* Avram subliniază că dintre variantele enumerate aici, cea mai apropiată de prototip, contrar aparențelor, este *movilă,* dat fiind că în atare caz [*v*] se deosebeşte de [*h*] sau [ɣ] doar prin locul de articulație, prin faptul că e o fricativă anterioară față de celelalte două fricative care sunt posterioare. Făcând referință la Puşcariu, autorul arată că substituirea lui [*h*] sau [ɣ] prin [*v*] e o schimbare ce se înscrie într-un fenomen mai larg, cunoscut multor limbi, de transformare a fricativei velare în fricativă labială şi viceversa. Se citează v. sl. **прaχъ** pentru care în limba română avem *prav* şi *praf;* rom. dialect. *hulpe* < *vulpe* etc. Concluzia ce se desprinde din cele expuse mai sus e că etimonul termenului rom. *movilă* e ucr. *mohyla* şi că substituirea lui *h* din forma ucr. prin *v* din cea rom. nu se datoreşte hipercorectitudinii, nu e în relație cu palatalizarea labialelor.

Considerăm că modul de analiză etimologică expus mai sus e

[5] Abaev [23, p. 43-51] emite punctul de vedere potrivit căruia trecerea oclusivei *g* în fricativa velară ɣ, în unele limbi slave – ucraineană, rusă meridiană, apoi cehă şi slovacă –, este mai veche decât se consideră în genere şi se datoreşte influenței iranicei răsăritene din perioada de comunitate.

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

aplicabil şi pentru explicarea provenienței lexemului *vorovi.* Am notat deja că prototipul verbului acesta este ucr. *воєоpumu* (rostit *vohoriti*) care în perioada adaptării sale la condițiile idiomului romanic va cunoaşte două schimbări principale – metateza *h – r > r – h* şi substituirea apoi a lui *h* prin [*v*], la fel ca în *movilă* etc.

Vom examina vechimea şi extensiunea împrumutului *vorovi* în limba română veche, precum şi problema labiovelarei *v* din planul expresiei sale. Despre prima dintre chestiunile nominalizate, până la un anumit punct, judecăm după faptul că verbul nostru, în sec. XVI, are derivate de gradul I, II şi III, ceea ce putem observa, analizând cuibul său (care e, desigur, fragmentar) din răstimpul indicat:

Vorovi (Densusianu [14, II, p. 312])

I *voroavă* (Densusianu [ibid.])

II *Vorovĕnul* (antropon.) (1576) [24, p. 265]

III *Vorovĕni* (topon.) (1512-1513) [24, ibid.]

Vorbi (Densusianu [ibid., p. 73])

Remarcăm că toponimul *Vorovĕni* e atestat la o dată anterioară față de antroponimul *Vorovĕnul.* E desigur un fapt întâmplător, căci în realitate ordinea de apariție a celor două derivate este inversă: antroponim > toponim.[6]. În ansamblu, în cuibul analizat consecutivitatea termenilor ar fi cea arătată aici: *vorovi > voroavă > Vorovĕnul > Vorovĕni.* În ceea ce priveşte cuvântul primar – verbul –, acesta, cronologic, pe axa timpului, se circumscrie cu mult înainte de anul 1512 sau 1513, fără a putea stabili cu precizie vechimea şi perioada când capătă răspândire largă în limba română. Spre o vârstă relativ mare a sa ne trimite şi circulația termenului *vorovi* în sec. XVI. Într-adevăr, derivatele *Vorovĕnul* şi *Vorovĕni* relevate mai sus sunt din Țara Românească. Apoi *vorovi* apare şi la Coresi [14, II, p. 312], iar la începutul sec. XVII, în 1620, îl constatăm în *Cronica universală* a lui Moxa [26, p. 135], deci într-un text redactat în Oltenia. Putem spune că primul său „stagiu" verbul *vorovi* şi-l face în partea de nord şi nord-est a spațiului dacoromân, apoi de aici, la fel ca şi alte cuvinte de acest gen – *c – cârlan, movilă, prisacă, stâncă* etc. – capătă extindere largă, fiind, până pe la 1800 [când va fi scos aproape definitiv din uz de varianta *vorbi*], un termen comun al limbii române vechi.

În fine, ne vom reține atenția asupra labiovelarei *v* din structura

[6] Pentru epoca prefeudală, aceasta e regula. Cf. *Bucur* (jude, cnez...) > *Unde este Bucur* > *Bucureşti, Oană* > *Unde este Oană* > *Oneşti.* Cf. Raevschi [25, p. 129].

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

fonetică a cuvântului studiat. Tema etimonului ucr. al verbului rom. *vorovi,* în urma metatezei produse, se termina în *h,* deci într-o fricativă laringală [ɦ]. În limba română, laringala în cauza va fi substituită prin *v.* Textele vechi nu cunosc alte variante ale consoanei acestea. După cum s-a putut vedea, prima atestare a lui *v* [< ucr. *h*] în tema lui în *vorovi* e din 1512-1513. Or, am subliniat deja, în sec. XVI procesul palatalizării nu atinge decât pe *f* şi *p.* Labiovelara *v* va fi şi ea transformată, în unele graiuri româneşti, în *ǵ* etc., dar într-o perioadă mult posterioară datei indicate. De unde concluzia că schimbarea despre care discutăm, ca şi în cazul substantivului *movilă,* nu e în raport cu fenomenul palatalizării şi al hipercorectitudinii. Cauza substituirii laringalei [ɦ] din etimonul ucr. prin [*v*] din reflexul său rom. s-ar putea afla în legătură cu situația precară a consoanei *h* în sistemul fonetic al idiomului nostru din perioada de asimilare a împrumutului în discuție. Ştim că *h* în cuvintele moştenite dispare încă în latina dunăreană. În elementele vechi slave *h,* o fricativă velară surdă, se menține mai ales când e însoțit de *r sau l: hram, hrană, hrean, hlizi,* dar şi în *hâtru, huli.* În unele cuvinte din fondul acesta *h* va fi substituit până la urmă printr-o fricativă labiodentală, dar limba română veche nu rareori va cunoaşte şi variante cu *h* păstrat: *prah, prav, praf* < **прахъ**; *vârh, vârv, vârf* < **врьхъ.** În *flăcău* (< **хлакъ**), pentru *h* avem *f.* În *făli* (< **хвалити**), *vreasc* (< **хвластъ**), *h* nu se va menține. Vom mai semnala că în prototipul verbului rom. *iscodi* – v. sl. **исходити** –, în cele ale substantivelor *cojoc* – v. sl. **кожоухъ** – şi *chimă* – v. rom. *shimă* „duh rău" – *h* va fi substituit prin *c*. Un exemplu similar ne oferă hidronimul din Moldova *Nechid* care are ca etimon ucr. *не + хід* [< *хоД* „curs"] (cu motivația primară „râu a cărui apă aproape că nu se mişcă"). Dată fiind o atare stare de lucruri, redarea laringalei [ɦ] din ucraineană prin labiodentala [*v*] din română îşi găseşte justificarea necesară.

Vorbi*.* Pentru sec. XVI, Densusianu [14, II, p. 73] citează o singură atestare a variantei acestea – *vorbit* – pe care o constată în **Praxiul (Faptele apostolilor)** de Coresi (a. 1563). Forma indicată e plasată de autor sub rubrica „sincopa" (ibid.), ceea ce înseamnă că, potrivit lui Densusianu, verbul actual *vorbi* derivă dintr-o formă veche, cu *b,* a lui *vorovi,* prin dispariția celui de-al doilea *o.* Varianta *vorobi* este atestată [4, p. 843]. După cum arată Densusianu [ibid., p. 27], căderea vocalei care precede de obicei imediat silaba accentuată se constată în mai multe cuvinte: *collocáre* > *culca, exsuccáre* > *usca, *inuxoráre* > *însura, *subfollicare* > *sufleca, subrupare* > *surpa...* Respectiv, *o* neaccentuat

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

pretonic va dispare şi în *vorobi: vorobéscu* > *vorbesc, vorobéşti* > *vorbeşti, vorobéşte* > *vorbeşte* etc. În felul acesta ar părea să se explice varianta *vorbi* a verbului *vorovi.* În atare caz ar necesita clarificare modul cum a luat naştere forma *vorobi.* S-ar putea admite, până la proba contrarie, că varianta aceasta ilustrează fenomenul hipercorectitudinii: în forma *vorovi,* regional, cel de-al doilea *v*, fiind în poziție de palatalizare, devine *ǵ*; pe de altă parte, tot *ǵ* e şi reflexul palatal al lui *b*:

ǵ < *ǵis < vis*, *ǵiță̆l < viței*, *ǵiți < viță̆*

ǵ < *ǵini < bine*, *ǵet < biet*, *ǵihol < bivol*

În atare situații, vorbitorii, încercând să evite rostirea dialectală a lui *ǵ (< v),* în unele cuvinte plasează în locul acestei consoane pe *b.* În cazul verbului nostru, s-ar putea distinge trei etape:

vorovesc > **voroǵesc* >*vorobesc, voroveşti* > **voroǵești* > *vorobeşti, voroveşte* >* *voroǵește* > *vorobeşte...*

Apoi, după cum am arătat, prin sincopă s-ar fi creat forma actuală *vorbi.* O astfel de interpretare are împotriva sa faptul că *ǵ* (< din *v* şi *b*) apare mult mai târziu decât forma *vorbit* atestată în sec. XVI.

Lăsând la o parte varianta *vorobi,* pentru explicarea transformării grupului *rv* în *rb*, am putea să adoptăm soluția propusă de Meillet [27, p. 20]. Cf. şi [28, p. 33-34; 29, p. 102]. Într-adevăr, în conformitate cu teoria lui Meillet, schimbarea fricativei *v* în oclusiva *b* se datoreşte tendinței de diferențiere a lui *v* de *r*, întrucât ambele consoane în grupul *rv* sunt continue. Cuvintele rom. moştenite având grupul *rb* din *rv* sunt: *corb* < *corvus, fierbe* < *fervĕre, fierbinte* < *fervens (ferventis), serba* < *servare, şerb* < *servus.* În cazul nostru, procesul *rv* > *rb* se realizează concomitent cu cincopa, deci cu căderea celui de-al doilea *o* în *vorovi: vorovi* > **vorvi* > *vorbi.* Aceasta ar fi soluția acceptabilă.

Trecem acum la planul conținutului etimologiilor analizate. În atare linie de idei e de remarcat că, după cum se ştie, lat. *loqui* „a vorbi” nu se va menține în limbile romanice. În locul său, în România occidentală, se va impune mai ales *parabolare,* de la care derivă it. *parlare,* sp. *parlar,* fr. *parler.* Alături de *parlar,* in Peninsula iberică va căpăta extensiune şi *hablar* (< lat. *fabulari* „a flecări”). În Orient, după dispariția lat. *loqui,* pare să se fi creat un anumit gol în microstructura din care făcea parte termenul în cauză. În asemenea împrejurări, accepția termenului generic, ieşit din uz, poate fi, pentru o vreme, redată de un sinonim al său, mai apropiat, eventual, în alt mod. De regulă, însă o

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

asemenea lipsă se va face simțită până când vorbitorii nu vor reuşi să găsească termenul adecvat pentru spațiul semantic rămas vacant. Se are în vedere verbul care exprimă în primul rând *facultatea de a vorbi,* de a rosti cuvinte. Un atare verb constituie centrul grupului tematic privind comunicarea prin limbaj, deosebindu-se de sateliții săi, pe care, de regulă, îi are, ceea ce, foarte rezumativ, ne demonstrează următoarele exemple din limba română:

1. a) *Copilul vorbeşte de acum*, b) *Ion vorbeşte cu vecinul.* În propozițiile citate, verbul *vorbi* nu poate fi înlocuit cu *zice* sau *spune.*

2. *Ion zice / spune că va veni târziu.* În astfel de context nu poate figura *vorbi.*

3. *Spune ce-ai văzut acolo.* În fraza aceasta *vorbi* ar putea fi utilizat, forțând puțin nota, dar *zice,* practic, e inadmisibil.

Aşadar, în romanica carpato-dunăreană, în microstructura *loqui / dicere / exponĕre*[7], parcelele semantice pentru „zice" şi „spune" din acest continuum au fost mereu acoperite de termeni moşteniți, în timp ce parcela lui „vorbi", prin dispariția lui *loqui,* o perioadă îndelungată de timp va fi neocupată. La un moment dat, se va încerca o specializare pentru o astfel de funcție a verbului *grăi*[8]. În *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* din 1551-1553 [31] (cf. glosarul, p. 379), pentru *vorbi* constatăm exclusiv *grăi.* În romanele populare din sec. XVIII verbul *grăi* e în continuare frecvent întrebuințat cu această semnificație. Cf. Sindipa [32, p. 355, 356, 357, 363, 364, 365, 384, 386, 393]. Totuşi cuvântul acesta nu va deveni un termen generic al microstructurii despre care tratăm, fapt observat de Densusianu [14, II, p. 360]. Termenul care va suplini lacuna avută în vedere va fi mai întâi *vorovi*, apoi varianta sa *vorbi.*

Cronologic, în semantica împrumutului *vorovi* se disting două accepții. În primul rând, se delimitează accepția veche, probabil cărturărească, pe care o atestă traducerile din sec. XVI „a face zgomot"; „a fi tulburat, a fi îngrijorat"; „a murmura"; „a se agita, a fi foarte ocupat" [14, II, p. 312]. În linii mari, înțelesurile enumerate sunt cele ale etimonului". Cf. v. rus. *говорити* „a striga, a vocifera"; „a face zgomot"... [33, p. 52-53]. S-ar putea ca cei ce transpuneau textele slave în limba română să fi redat prin *vorovi* primul sens al verbului v. sl. **говорити** care este,

---

[7] Acesta cu o sensibilă schimbare de sens.

[8] De fapt, în stilul colocvial, cu un atare sens este folosit şi *zice.* La Ioan Neculce [29], de pildă, alături de *Şi aşè vorbăscu oamenii* (p. 63), constatăm *Şi aşè dzicu oamenii* (p. 65).

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

la fel ca şi în vechea rusă, „tumultuari” [13, p. 133]. Esențial însă este faptul că în textele *traduse* din sec. XVI *vorovi* nu apare cu sensul „a vorbi”, ci numai cu cel arătat mai sus „a face zgomot”... care nu era caracteristic pentru limba vie. Şi, dimpotrivă, în scrierile *originale* din perioada aceasta verbul dat apare exclusiv cu semnificația „a vorbi”. Cf. ...*amu vorovit cu domniia-sa de multe isprave...* (a. 1593) [34, p. 181]. Apoi derivatele citate deja, *Vorovĕnul* şi *Vorovĕni,* ne conduc şi ele spre sensul indicat. Aşa cum am mai remarcat, avem aici înțelesul originalului ucr. care va fi continuat şi de varianta actuală a verbului *vorovi – vorbi.* În concluzie, vom sublinia încă o dată că *vorbi* reprezintă o formă nouă a mai vechiului *vorovi* care la rândul său are ca etimon ucr. *воєорити.*

Ultimul aspect al problemei cercetate priveşte retragerea din circulație a lui *vorovi* şi extensiunea variantei sale *vorbi.* În textele din sec. XVI, după cum am văzut, forma cu dominație, practic, absolută e *vorovi.* Pentru *vorbi* în acest veac există o singură atestare (v. supra). Dacă facem abstracție de exemplul citat de Tiktin (din Dosoftei) *Sfântul ... vorbeşte cu toți sfinții,* apoi putem afirma că o atare stare de lucruri se perpetuează până pe la 1700. Într-adevăr, numai *vorovi* constatăm în **Cronica lui Moxa** citată deja, în **Letopisețul** lui Grigore Ureche [35, p. 79, 96, 101, 145, 151, 152][9], în **Pravilele** lui Vasile Lupu sau la Miron Costin [36, p. 94, 137, 164, 199, 247][10].

Secolul XVIII va schimba radical situația. La Ion Neculce, care îşi scrie cronica în al doilea pătrar al acestui veac, *vorovi* e încă frecvent [30, p. 164, 222, 227, 239, 262...], dar, alături de forma indicată, în **O samă de cuvinte** găsim şi varianta *vorbi* (p. 63). Ieşirea din uz a formei vechi şi „ascendența” celei actuale se evidențiază cu toată claritatea în unele romane populare redactate mai ales în a doua jumătate a sec. XVIII. Astfel dacă în **Poliție**, tradus pe la 1750 în *grai moldovenesc* (p. 174), mai precumpăneşte încă *vorovi* [37, p. 179, 180, 181, 182, 185, 186, 190, 195, 197, 214] față de *vorbi* [p. 187, 212, 213, 215], apoi în **Erotocritul**, redactat 3-4 decenii mai târziu în acelaşi *dialect moldovenesc* (p. 32), constatăm numai forma actuală *vorbi* [37, p. 33, 46, 55, 56, 58, 60, 61, 66, 67, 70, 72].

---

[9] Citām datele din glosarul la *Letopisețul* lui Grigore Ureche [35, p. 220] întocmit de Tatiana Celac şi Pavel Dimitriev.

[10] Citām datele din glosarul la *Letopisețul* lui Miron Costin [36, p. 264] întocmit de aceiaşi autori.

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. I.-A. Candrea şi Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat*, „Carte românească”, Bucureşti, 1932.

2. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bucureşti, 1895-1925.

3. *Grai şi suflet,* Bucureşti, 1923...

4. Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române /* Ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudora Şandru Mehedinți şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, 2002.

5. *Dicționarul explicativ al limbii române /* Ediția a II-a, Bucureşti, 1996.

6. *Scurt dicționar etimologic,* Chişinău, 1978.

7. Alf Lombard, *Le verbe roumain,* I-II, Lund, 1954, 1955.

8. *Zeitschrift für romanische Philologie,* Halle, 1877...

9. *Етимологічний словник української мови,* I, Chiev, 1982.

10. *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache,* Leipzig, 1894...

11. *Dacoromania,* buletinul *„Muzeului limbii române”,* Cluj, 1921...

12. Ion Gheție, *Graiurile dacoromâne în secolele al XIII-lea – al XVI-lea (până la 1521),* Bucureşti, 2000.

13. Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum,* Vindobonae, 1862-1865.

14. Ovid Densusianu, *Istoria limbii române,* I–II, Bucureşti, 1961.

15. Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note.* – Bucureşti, 1968.

16. Sextil Puşcariu, *Études de linguistique roumaine,* Cluj-Bucureşti, 1937.

17. G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare,* Iaşi, 1947-1948.

18. G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI),* Bucureşti, 1974.

19. Academia Română. *Dicționarul limbii române.* Serie nouă, Bucureşti, 1965...

20. A. Avram, *Probleme de etimologie,* Bucureşti, 2000.

21. Al. Rosetti, *Istoria limbii române, I. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea. /* Ediția a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1978.

22. A. Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română,* DR, IX, p. 92–160.

23. В.И. Абаев, *Скифо-европейские изоглоссы,* Moscova, 1965.

24. *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române /* Redactor responsabil: Gh. Bolocan. Autori: Gh. Bolocan, V. Nestorescu, I. Robciuc, C. Reguş, Aspazia Reguş, M. Tomici, I. Ciocea, Olimpia Guțu, Cornelia Popescu, Bucureşti, 1981.

25. N. Raevschi, *Contactele romanicilor răsăriteni cu slavii,* Chişinău, 1988.

26. Mihail Moxa, *Cronica universală /* Ediție critică, însoțită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, 1989.

27. A. Meillet în *Mémoires de la Société de linguistique de Paris*, XII, p. 20 [Cf. *Istoria limbii române*, II, Bucureşti, 1969, p. 34].

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)

28. *Istoria limbii române*, II, Bucureşti, 1969, p. 33-45.

29. M. Sala, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române,* Bucureşti, 1970.

30. Ion Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei,* Chişinău, 1974.

31. *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* (1551-1553) / Studiu introductiv filologic, de acad. Emil Petrovici; Studiu introductiv istoric, de L. Demény, Bucureşti, 1971.

32. *Cărțile populare în literatura românească, I. /* Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Ion C. Chițimia şi Dan Simonescu, Bucureşti, 1963, p. 347-402.

33. Словарь русского языка XI-XVII вв., IV, Moscova, 1977.

34. *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea. /* Text stabilit şi indice de G. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Mareş şi Alexandra Roman-Moraru. Introducere de A. Mareş, Bucureşti, 1979.

35. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei,* Chişinău, 1971.

36. Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-Vodă încoace,* Chişinău, 1972.

37. *Cărțile populare în literatura românească*, II, p. 171-216.

38. *Cărțile populare în literatura românească,* II, p. 27-84.

BDD-A20745 © 2006 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:52 UTC)